ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 13 ՄԱՐՏԻ 1853 — ԹԻՒ 437

ԶՄԻՒՌՆԻԱ , 13 ՄԱՐՏԻ

Հռովմէական մեր համազգի եղբարց մէջ ժամանակէ մը 'ի վեր պատահած դժբաղդ վէճերը և խռովութիւնները յայտնի են մեր յարգոյ ընթերցողաց ։ Այս աղմուկը քիչ մը հանդարտած էր , և կ'երևէր թէ բոլորովին պիտի դադարի . ըստորում շատերը կը կարծէին , (թէպէտև մեք անոր հակառակ կարծիք մը ունեցանք միշտ) թէ գերապատիւ Հասուն նախագահ արքեպիսկոպոսը՝ որ Հռոմ գացած էր , չպիտի վերադառնայ 'ի Կոստանդնուպոլիս , և թէ սրբազան Պապը՝ Հռովմէական Հայ ժողովրդեան և մանաւորապէս Մխիթարեանց դասն և իրաւացի գանգատանացը և աղերսանացը տեղի տալով՝ պատրիարքական պաշտօնէն պիտի զրկէ յիշեալ արքեպիսկոպոսը ։ Բայց այս ակնկալութիւնը 'ի դերև ելաւ . և գերապատիւ Հասուն արքեպիսկոպոսը անցեալ ամսոյ 24ին հասաւ 'ի Կոստանդնուպոլիս իւր հոգևոր իշխանութիւնը 'ի գործ դնելու համար . հետևաբար խռովութիւնը նորոգեցաւ , և գրգռութիւնը երթալով կը սաստկանայ հռովմէական Հայ ժողովրդեան մէջ . որոց կողմանէ անմիջապէս հետևեալ բողոքոյ թուղթը տպագրութեամբ հրատարակեցաւ . որ անտարակոյս մանաւոր նշանակութեան արժանի է , անոր մէջ պարունակեալ քանի մը կրօնական անկախ և հաստատուն որոշմանց համար ։

"Հասունեան Անտոն արհի եպիսկոպոսը Հռովմայէն վերադառնալով՝ այս երեքշաբթի օրը հասաւ 'ի Պոլիս , որով հռովմէադաւան Հայ ժողովրդեան դժգոհութեան առիթները նորոգուելով յիշեալ Արհի եպիսկոպոսին դէմ , նոյն օրը հետևեալ բողոքը ուղարկեցին 'ի ձեռն գերապատիւ Կակոնեան Նիկողայոս պատրիարգին .

"ԲՈՂՈՔ

"Առ գերապատիւ վարդապետ և արհի եպիսկոպոս Հասունեան ։

"Մեր ազգին հոգևոր և մարմնաւոր խաղաղութիւնը՝ որ օր քան զօր աւելի վրդոված էր եօթը տարուընէ 'ի վեր , անցեալ տարւոյն կէսէն ետքը բոլորովին վերցաւ " Մխիթարեան [սրբոյն] [ՂազարՈՒ] " մակագրութեամբ իտալերէն դժոխային չորամատենին հրատարակմամբը ։ Անոր բուն հեղինակները ով ըլլալը , և ձեր գործակցութիւնը որչափ եղածը այդ գործքին մէջ դուք ձեզէն լաւ ճանչնալով ձեր ներքին գիտակցութեամբ՝ յուսանք որ իրաւունք կու տաք մեր դատաստանին՝ զոր խորին համոզմամբ ըրեր ենք ձեր վրայ իբրև գլխաւոր պատճառ այլևայլ ազգային խռովութեանց ։ Եւ մինչև ցայսօր չտեսնելով ձեր գործոցը առաջնորդ՝ Քրիստոսի հոգին , և հայրական գութը , և միանգամայն ձեր բնաւորութիւնը լաւ ճանչնալով՝ բոլորովին յուսահատած ենք ամենայն ապագայ ուղղութենէ , ուստի կը բռնադատուինք այժմէն բողոքել ընդդէմ ձեր վերադարձին 'ի քաղաքս , և կը ծանուցանենք բոլոր աշխարհի առջև որ ասկէ ետքը զձեզ չենք ճանչնար բնաւ մեզի հովիւ և առաջնորդ . Եւ որ և իցէ վճիռ , կամ շնորհք և կամ արտօնութիւն որ բերած ալ ըլլաք 'ի կողմանէ սրբոյ Աթոռոյն՝ ձեր միջնորդութեամբը բնաւ չենք ընդունիր , և ոչինչ կը համարինք ։ Վասն զի որչափ ալ խորին յարգութեամբ կը հպատակինք հրամանաց Գլխոյն եկեղեցւոյ , նոյնչափ ալ կը համարինք զձեզ գործի անպատկան այդպիսի շնորհաբաշխութեանց , որով բոլորովին կասկածելի և անընդունելի կ'ըլլան մեզի .

"Կ . Պոլիս , 24 Փետրուար (8 Մարտ) 1853 .

"Ամբողջ … բողոքող
ժողովուրդ Հայոց" .

Այս բողոքը , ինչպէս կը տեսնուի , հռովմէական Հայ ժողովրդեան մնաց վերջին որոշումը և գերապատիւ Հասուն արքեպիսկոպոսին վրայ ինչ աստիճան ատելութիւն ունենալնին յայտնի կը ցուցնէ . ուստի եթէ բռնութեամբ անոնց վրայ իշխելու ջանք ընէ միշտ , և եթէ այս լուսաւորեալ դարուս մէջ կուրօրէն հնազանդութիւն պահանջէ անոնցմէ , տարակոյս չկայ թէ խիստ գայթակղական և ցաւալի հետևութիւններ պիտի ծագի այս կամակոր ընթացքէն ։ Արդէն անցեալ ամսոյ 28ին շաբաթ օրը բազմաթիւ ժողովուրդ խուռն յարձակմամբ մտեր են Գալաթիայի Յիսուս Փրկիչ եկեղեցին երեկոյեան ժամերգութեան ժամանակը , և Հասուն արքեպիսկոպոսին հրամանագիրները , որ պատին վրայ կախուած էին , սաստիկ սրտմտութեամբ վար առեր , պատառեր ու կոխան ոտից են ըրեր ։ Ոմանք 'ի կուսակցաց Հասունեանին փութացեր են գանգատելու այս դէպքին դէմ առ տեսուչն ոստիկանութեան Գալաթիայի . որ անյապաղ հասեր է յեկեղեցին բաւական պահապան զօրքով . սակայն բազմութիւնը արդէն ցրուած և տեղերնին գացած էին ։ Հետևեալ օրը՝ որ կիրակի էր , մի և նոյն խռովութեանց տեսարանը կրկնուեր է Օրթագեղի հռովմէական մեր Հայ եղբարց եկեղեցւոյն մէջ . և կրնայ ըսուիլ թէ առաւել սաստիկ ցասմամբ ։

Այս դժբաղդ և խիստ գայթակղական գրգռութեանց և անկարգութեանց պատճառը՝ ով ըլլալը յայտնի է . որուն խիստ դիւրին է բառնալ անմիջապէս այս խռովութիւնները , եթէ փոխանակ գահասիրութեան և վրէժխնդրութեան ոգւոյ , աւետարանական ճշմարիտ քրիստոնէութեան ոգին , և մարդացելոյն Աստուծոյ խոնարհութիւնը և հեզութիւնը իրեն առաջնորդ և իւր վարուցը օրինակ ունենայ ։

Պատուաւոր բարեսէր Հայ ժողովրդեան կողմանէ մտերիմ յայտարարական թուղթ մը հասեր է 'ի Կոստանդնուպոլիս առ ամենապատիւ տէր Յակոբ սրբազան Պատրիարգն . որուն որդիական մտերիմ երախտագիտութեամբ շնորհակալութիւն կը մատուցանէ խոնարհաբար՝ վասն հայրական ջերմեռանդ ջանիցը և ազգասիրական օժանդակու-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ

Բոլոր հանելուկներուն՝ որ հրատարակեցան լրագրոյս 434–435 և 436 թուոց մէջ ։

ՀԱՆԵԼՈՒԿ	2 — Գիրք .
Ա	3 — Բառ–գիրք .
Սապանայ .	Բ
Բ	1 — Երէք .
Սագ .	2 — Քանի .
Գ	3 — Երէք–քանի .
Հնդկահաւ .	Գ
Դ	1 — Խաղ .
Կապ .	2 — Օղ .
Ե	3 — Խաղ–ող .
Խաղ ու խաղ կամ երգ .	Դ
	1 — Եղ .
ԱՌԵՂԾՈՒԱԾ	2 — Եղ
Ա	3 — Եղ–եղ
Առել .	Ե
Բ	1 — Ան
Զանգակ .	2 — Ընդ .
Գ	3 — Հապ .
Պապատապ .	4 — Ան–ընդ–հապ .
	Զ
ԱՌԱՐԿՈՒԱԾ	1 — Բազմ կամ բազում .
Ա	2 — Ամ .
1 — Բառ .	3 — Եան .
	4 — Բազմ–ամ–եան .

ԲԱՆԱԽԱՂ

1 . ՀԱՅԱՍՏԱՆ , որմէ կ'ելլէ ՍԱՏԱՆԱ , ու երկու դուրս մնացած գիրերը՝ կրկնուած Հ . Յ . կամ Յ . Հ . Յ . Հ .
2 . Ակռա՝ Հնդկաստանի մէջ քաղաք մը ։
3 . Ըստորում համբերչակար են .
4 . Կար–կին ։
5 . Եւ յէ ։—Կոստանդնուպոլսեցի ։
6 . Մեղու՝ որ կը շինէ մեղր , ու ինքն ալ անորմէ կը շինուի ։
7 . Ինչու որ Բրուսիայի մէջ քաղաք մըն է ։
8 . Վահան զօրավարն էր ։
9 . Արի–ծը՝ ածի– է եղեր , կ'ըսէ ։
10 . Շուշանը , Վարդը , Յասմիկը ևայլն ։
11 . Յորդանանով ։
12 . Անանուն Աբգարի որդին ։
13 . Ինչու որ Կարս է ։
14 . ՃԱ . որ կ'ընէ 101 . հանէ Աը , Ճ՝ որ է 19րդ գիրը .
15 . Որովհետև աղա–չէն , ու խաղ կամ խօղ են , ու խօղէն կամ խաղչէն ողորմութիւն ։
16 . Անուշ–անանին ։ Անուշ անանին ։ Ա–Նու–Շա–անին ։
17 . Ա՛, ո՛, ո՛, ո՛ ։
18 . 7+6+1+8+5+9=36 . . 3+6=9 .
19 . Թագ ու հի ։—Թագուհի ։
20 . Յ ու Պ ։
21 . Երբ հոլի կատարեալ ժամանակ խոնարհուած է , ինչպէս էղէգը (էղէքը) ։
22 . Այո , առաջ Յ(300) աբեղեն սկսաւ ծաղկիլ ։
23 . Ինչու որ ապրիմ—մեռնիմ ըսուած են ։
24 . Ա–շունն է հաչող ։
25 . Պատառը՝ որ կ'ըլլայ ագռաւ ։
26 . Կարմիր ծովը , Ճերմակ ծովը , Պեղին գետը , ևն ։
27 . Ինչու որ երկայն օրեր ունի ։
28 . Նոյեան–Աղաւնին՝ որ աղուորիկ թուշիկ թերթիկներ կըհանէ կոր ։
29 . Որպէսզի բարին Բարիզ ընէն որ մեր մէջ տիկին է ։
30 . Կողովով , ծողովով , սովով , ծովով , ովով , հաւով , հովով ։
31 . Սահմանականի կատարեալ երրորդ դէմքը որոնցմէ ցաեցաը երկու անգամ ցա ունի ։
32 . Անձրևը՝ վար կ'իջնայ , ու Բեբեռ–բէ–նը՝ միշտ վեր կ'ելլէ ։
33 . Եօթ–անասուն , եօթանասուն ։
34 . Երկուքն ալ՝ նարմանջ ։
35 . Մապին , Մանի ։
36 . Թիւ–ը ու ոսկի–ը՝ թիւ չէ . երբ Ն , (հարս) մըն ալ առնէ՝ Բիւն կամ ոսկին վերացական ու ածանցական մասնիկ կ'ըլլայ , որով 2000էն աւելի վերջացած բառեր ունիմք ։
37 . Հայր Աբրահամին՝ որ Ուր ծնաւ .
38 . Կաջառը ։
39 . Երբոր հրաբողխները հարբողխ ըլլան նէ .
40 . Բեռլին (գերլին) հետ .
41 . 1 , 2 , 3 , 4 , 5 , 6 , 7 , 8 , 9 , 0 ։
42 . Բօլբոռ–նկալեն ։
43 . Բաղմավէպը ։
44 . Բողերը ։ (գողերը) ։

թեանը . զոր 'ի գործ դրած է 'ի կառուցումն Հայոց եկեղեցւոյն 'ի Գալատա , յանուն ամենասուրբ Երրորդութեան ։ Այս սուրբ տաճարը՝ Աստուծոյ ողորմութեամբը արդէն կատարուեր է վայելուչ և պայծառ շինութեամբ , և անցեալ ամսին դեկտեմբերի 21ին օրը փառաւոր հանդիսիւ օծուեր է ։ Եկեղեցւոյն մեծ դրան ճակատը հետևեալ արձանագրութիւնը փորագրուած է . զոր արժան կը համարիմք այստեղ դնել 'ի տեղեկութիւն հասարակութեան ։

" Ողորմութեամբն Աստուծոյ կառուցաւ սուրբ տաճարս յանուն ամենասուրբ Երրորդութեան , 'ի քահանայապետութեան տեառն Ներսիսի Ե . Կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց , և 'ի պատրիարքութեան Կոստանդնուպոլսոյ տեառն Յակոբայ արքեպիսկոպոսի . արդեամբ և ծախիւք բարեպաշտ ազգիս Հայոց բնակելոց 'ի Գալատա , ընկալեալ զօծումն յազգասէր Առաջնորդէ տեղւոյս տէր Մեսրովբ վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ . որոյ անխոնջաջխատասիրութեամբ 'ի հիմանէ մինչև յաւարտ և 'ի լրումն ժամանեալ , անթերի բեղմնաւորութեամբ պսակեցաւ յամի Տեառն 1852 , դեկտեմբերի 21 " ։

Հետևեալ յօդուածը՝ թէպէտև փետրուարի 6ին գրուած և յուղարկուած էր մեզ 'ի Կոստանդնուպոլսոյ , սակայն դիպուածով մը նամակը խիստ ուշ ձեռքերնիս հասնելով , այսօր միայն կարող եղանք հրատարակելու զայն ։ Վասնորոյ այս ակամայ յապաղմանը համար ներողութիւն կը խնդրեմք յօդուածոյն գիտնական հեղինակէն ։

Խռովութեանց և խաղաղութեան վրայ նորէն գիտելիք ։

Տարւոյս առաջին օրէն խաղաղութեան բարեմաղթութիւններ եղան մեր ազգին ։ և Եւրոպական լրագիրը իմացուց , որ կրօնական խնդիրներու վերաբերեալ վէճերը քննելն իր օրագրական սահմանէն դուրս ըլլալով , ինքը մինչև ցայժմ թէպէտ լուռ կեցած է , բայց պատրաստ է մատենագրական միջոցաւ արդարութեան՝ ըսել է խաղաղութեան միջնորդ ըլլալու ։

Թէպէտ խաղաղութիւնը խիստ ցանկալի բան է , բայց ընդհանուր ազգին մէջ քանի որ խռովութիւն չկայ՝ խիստ գեղեցիկ կ'ըլլար խաղաղութեան մշտատև մնալուն համար մաղթանքներ ընել . այլ զանիկա իբրև նոր բան մը մաղթել խիստ յարմար չէ . որով կ'երևայ թէ ընդհանուր ազգին խաղաղութիւն մաղթողը խռովութեանց արմատը ու պատճառը չէ քններ , չէ հասկցեր ։

Յիրաւի շատ իրարու հակառակ գրութիւններ հրատարակեցան և վէճերու առիթ տուին , բայց անոնց ազդեցութիւնը մասնաւորապէս ազգին հռովմէական մասին վրայ էր . իսկ բուն Հայք առանց երբէք կռուոյ առիթ կամ գրգիռ տալու , իրենց եկեղեցւոյն եղած նախատինքին դէմ բողոքեցին և երբէք իրենց ազգակիցները չարհամարհեցին ։ Թէ ազգ ըսելով աշխարհականաց բազմութիւնը կ'իմանանք , միթէ հռովմէական Հայը զբուն Հայը նախատեց , ո՛չ . միթէ ասոնք զհռովմէականս , ամենևին ոչ ։

Արդ կը հրաւիրեմ մատենագրութեան միջոցով արդարութեան պաշտպան և խաղաղութեան միջնորդ ըլլալու յօժարող մը և իցէ անձը , որ հետևեալ դիտողութիւնները աչքի ներքև ունենայ , թէ կը փափագի ազգօգուտ ծառայութիւն մը ընելու ։

Քանի մը օր առաջ իմ ազգակից եղբայրներուս բերնէն այս խօսքերը լսեցի . " Դու ինչ կ'ըսես , եղբայր , Հայերուն ամէնն ալ (իմա՛ բուն Հայերը) աստուածաբան են . Կաթողիկոսը աստուածաբան է և ձկնորսը աստուածաբան է . շիտակը ազգս շատ կը սիրեմ , բայց այս անկարգութենէ ամենևին չեմ ախորժիր " ։ Այս գանգատը առջի անգամը չէ որ լսեցի . սակայն այս անգամուն աւելի ազդեցութիւն ըրաւ ինծի ։ Չեմ կրնար ըսել որ բոլորովին անտեղի էր բարեկամիս տրտունջը . բայց աւելի ուղիղ կ'ըլլար , թէոր ըսէր Հայերը քան զուրիշ ազգերը հաւատասէր են . այո՛ այնպէս են . և յայտնի է , որ մարդ սիրած բանին վրայ շատկեկ կը խօսի ։ Ուստի լաւ կ'ըլլայ որ այս սաստիկ հաւատասիրութեան պատճառը քննենք ։

Ազգերը ընդհանրապէս երկուքի բաժնուած կը տեսնանք . քաղաքական ազգ և կրօնական ազգ ։ Առաջին կարգի ազգերը կառավարութեան տէր ըլլալով , բաց 'ի հաւատքէն՝ շատ ուրիշ միջոցներու կարօտ են ազգութիւնը ամբողջ պահելու ։ Քաղաքական յեղափոխութիւնները , վաճառականութիւն , արուեստք , երկրագործութիւն , ուսումնական ընկերութիւնք , ազգային տօնախմբութիւնք և հանդէսք , և այլն և այլն , իրենց բիւրաւոր օգտակար գրութեանց և խօսակցութեանց նիւթ կ'ըլլան ։ Երկրորդ կարգի ազգերը՝ որ հաւատով միայն ազգութիւննին կը պահեն ինչպէս է Հայ ազգը , բարձրագոյն կառավարութեան առջև 'ի կրօնից իբրև զատ ազգ կը համարուի , թէ՛ բնական և թէ՛ բարոյական օգտին համար պէտք է և միմիայն կարևոր բանն է հաւատոյ նախանձայոյզ ըլլալը ։ Ենթադրէ՛ թէ Հայ մը իւր հաւատքը չպաշտպանէ , հապա զի՞նչ բան պաշտպանէ ։ Արդ հաւատոյ նախանձայուզութիւն Հայու մը համար խիստ գովելի ազգասիրութիւն է ։ Բանը լաւ ևս հասկնալու համար , դիցուք թէ հայազգի մը Եւրոպիոյ օրէնսգիտութեան դպրոցներուն մէջ ազգաց իրաւանց գիտութիւնը վարժի այս դիտմամբ որ սորված ուսմունքովը իւր ազգին օգուտ մը ընէ ։ Կը հարցնեմ , այդ լուսաւորեալ մարդը ինչ օգուտ կրնայ ընել մասնաւորապէս իւր ազգին . որ իրաւունքը պիտի պաշտպանէ բաց 'ի կրօնքէն ։ Այս այսպէս հաստատելէն ետքը , խաղաղութիւն մաղթող բարեկամին կը հարցնեմ թէ ինչ և ինչպիսի ազգ է Կաթոլիկ անուանեալը . ուսկից էր ծագումը և իր մէջը քանի՞ կը բաժնուի ։

Յայտնի է որ Կաթոլիկը՝ քանի մը սոյն անուն եկեղեցականներու յորդորմամբը իրենց ազգակիցները հերձուած և ուղղափառութեան թշնամի կարծող , և կրօնի ազատութեան համար կրօնական ազգէ մը բաժնուած , և բացարձակապէս կրօնական անուամբ ազգացեալ ժողովուրդ մի է ։ Այս սակաւաթիւ ժողովուրդը , որ մայրաքաղաքիս մէջ գտնուող մեծագոյն և ընտիր մասը հազիւ 15 հազար հոգիի կը հասնի , եկեղեցականաց ազդեցութեամբ եօթն կողմնակցութեան բաժնուած կը տեսնանք ։

Ա . Պոլէճցի քահանայք , որ Հռովմայ Հաւատոյ տարածման դպրոցին աշակերտներն են . բացարձակապէս հակառակորդք Հայ անուան և դպրութեան ։ Վերոյիշեալ ժողովրդեան մէկ մասը ասոնց իշխանութեան տակն են ։

Բ . Վենետիկի Մխիթարեանք կամ Աբբայեք . որոնք առաջիններուն հակառակ Հայ անուան և դպրութեան պաշտպան , բայց միանգամայն հռովմէադաւան , և կարծեօք , սկզբամբ բոլորովին տարբեր առաջիններէն . և ըստ մասին տարբեր իրենց մէջ ։ Ասոնք ալ կ'իշխեն ժողովրդեան մէկ միւս մասին ։

Գ . Վիեննայի Մխիթարեանք . վերոյիշեալ երկու դասուց մէջտեղը բռնող երրորդ դաս մը եկեղեցականաց . ո՛չ յայտնի բարեկամ առաջնոյն և ո՛չ որոշ թշնամի երկրորդին . ժողովրդեանս մէկ մասն ալ ասոնցն է ։

Դ . Հասունեանք . սոյն անուն եպիսկոպոսէն ձեռնադրեալ եպիսկոպոսունք և քահանայք . որոնք վերոյիշեալ Ա . դասին գործակից են , և իրենց թուոյ առաւելութեամբ կ'ուզեն ջնջել միւս քահանայից դասերը և իրենք միակ տէր ըլլալ եկեղեցական իրաւանց և մտից ։ Ասոնք ալ իրենց հատուած մը ունին ժողովրդեան մէջէն

Ե . Լիբանանու Անտոնեան կրօնաւորք ։

Զ . Լիբանանու վանաց ազատ երիցունք ։ Այս երկու դասքը երիցանց՝ խռովութեան և խաղաղութեան ժամանակ անհոգ ընթացք մը բռնե-

---

45 . Մոխիրը ։
46 . Արտոր — եղը ։
47 . Երբոր Արմաւենի է ։
48 . Հարևալ — Միրտ կամ Միրտ — հարևալ ։
49 . Քայլերը . (գայլերը) ։
50 . Ընդ՝ մէկ աչք , Ընդ՝ քաղաք , Ընդ՝ գոհար ։
51 . Վանեցին ։
52 . Հանդերձին մէջէն կը գողնան Հ մը ու կը մնայ անդերձ զորն որ մէջտեղէն երկու կը կտրեն ու կ'ըլլայ ան—դերձ , ու երբոր դերձ—անով կամ հանդերձ—անով կարկտեն , գողութիւննին երևան չելլեր ։ Ասեղը կը ձգեն ու կ'ըլլայ սեղան որ միշտ աչքերնուն առջևն է ։ Կը բռնեն մաղ ու կը պահեն օյ , որ կ'ըլլայ Մաղոյ ։
53 . Փ գիրը ։
54 . Նոր լոյս ըսէ . նորէն ըսէ , ու հին չըսէ . — Հայ չէմ ըսէ ու Յին չըսէ՝ հա—յէմ կ'ըսէ , հայէս կ'ըսէ , հայէ կ'ըսէ , հայէմք կ'ըսէ , հայէք կ'ըսէ , հային ըսէ՝ կը խոնարհի ։
55 . Եւրոպան ։
56 . Թագը՝ որը՝ որ ա նշան առնու Թագաւոր կ'ըլլայ ։
57 . Ընկողինը՝ ընկոյզին , և անկանողինը՝ անկողին . Առջին պակսի՝ կանոն կ'ըլլայ . կողը պակսի՝ Անոյին կ'ըլլայ , ողը պակսի՝ անկանի ։
58 . Ա , օ , հ , հո , հօ կամ հաւ , օ , տճ . կամ 5 .

Հին ձայնն է աւ .
Հոն որ առաւ՝
Եղաւ մէկ հաւ՝
Երբ կիթն ածաւ՝
Հաւկիթ եղաւ .
Ճան պէս 'սեմ , հաւ ,
Հա՛ւ , հա՛ւ , հա՛ւ , հա՛ւ ։

59 . Կրկին փ և , այն է՝ փ , ու , փ , ու . այսինքն Տօփու ։
60 . Մինչև ծովերը կը նորոգնէ ու ծարդինը կը սպանէ ։
61 . Ածուխը , ծուխը , ուխը . ան ու խէն՝ որ է ուխը ։
62 . Երուսաղէմ գնացին ու ծանհպեսին՝ որու մարդ չհաճիր . ու հաճի՝ երբ ծանհպեսի է . փրկչին ծանհպեսի երթալով ։
63 . Աշաղաղը , որ իր աղաղակէն՝ կ'ըլլայ աղաղաղ ։
64 . Ջինուծաղինը , որու մէջ ճնճին ու ուճինչ կըրնան տեսնուիլ ։
65 . Երբոր անուանց կը հղէ ։
66 . Ինչու որ երկու աչերու մէջ պեղն է . ինչպէս կ'ուզես նայէ ։
67 . Լուգերները ։
68 . Ճահերը (ղա) կ'ուտուին , բադերը (բադ) չեն ուտուիր ։
69 . Ինչու որ երկու յետոյ մէջ զբաղեալ է ։ Ինչու որ գոտերու մէջ կը ծածանի . Վասնզի խեղճը երկու չարերու մէջտեղ է մնացեր . Եւայի ու սատանայի . Եւ ինչու որ Եւա Ադամին հետ չարաչար երկրի երես ասպ և անդ թափառեցան ։
70 . Օյերը . որ աչքերնուն՝ ականի՝ ձեռքի՝ փողի՝ թիկնի ու պարանի մէջ մտնելով՝ կ'ըլլան աչքնոյ , ականոյ , յետանոյ , փողոյ , թիկնոյ , պարանոյ ։
71 . Իբենը՝ կ'ըլլայ դատաւոր ու ծինը ու ինի՝

(որ է մի) այսպէս կը բաժնէ ։

մ — 20	մ — 20
է — 7	ի — 11
ն — 22	31 անուան ։
ի — 11	ի — 11
ն — 22	մ — 20 դերանուան ։
ի — 11	62
93	մի 31 բային ։
	93

72 . Ինը կող կամ կողինը՝ մէկ կողին կրնայ ընել ։
73 . Նաւերու մէջ ։
74 . Երբոր Ոսկի , Մարգրիտ , Զմրուխտ , Եագութ , Ալմաս , Ճուշան , Վարդ ու Մենեքշէ կոչուելով՝ աղջիկ են ։
75 . Ծածանեալ ն տառն է , որ նոյն բառին ծայրը դրօշակ իսկ չէ ։

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

1 . Ձայնն ։
2 . Կնքամոմը ։
3 . Փետրուարի մէջ՝ ըստ որում կարճագոյնն է ։
4 . Նարտի կամ խաղու թղթերը ։
5 . Հայրդ ։
6 . Նոյին տապանին մէջ ։
7 . Մէկ խարխախ ։
8 . Ինչու որ կանոնաւոր՝ անկանոն ու պակասաւոր են ։
9 . Փետրուարի 29ին ծնած ըլլայ նէ ։
10 . Ծանր հիւանդութիւնները ու թեթև ոսկիները ։

լով․ ընդհանրապէս ժողովրդեան համբնթաց մասըն ալ իրենցն է ։ Այս փոքրիկ ժողովուրդը՝ այս վեց եկեղեցական բաժանմանց ենթակայ ըլլալէն ետք, այս բաժանմունքներն ալ ունի կրօնի նկատմամբ ։ 1․ Բուն կաթոլիկ կամ գոլէճցի ։ 2․ Կէս հերետիկոս կամ անվաւեր Կաթոլիկ Աբբայցի ։ 3․ Ինչ կարգէ ըլլալը անյայտ՝ անտարբերք ։ Դարձեալ ժողովրդական նկատմամբ կը բաժնուի ։ 1․ Հասունեանք կամ Գաղատացիք ։ 2․ Ընկերք կամ Պոլսեցիք ։ Քաղաքներու անուամբ մի՛ իմանար բուն տեղացիքը․ այս անուններ մասնաւորապէս կարծեաց տարբերութի մը կը ցուցնեն․ զոր օրինակ թէ Պոլսոյ մէջ ծնած մէկը Հասունեանց կողմնակից ըլլայ, կ'ըսեն․ գո՛ւ ալ Գաղատացի եղար․ իմա՛ նոյնպէս Գաղատացիին համար ։ 3․ Չէզոքք, որոց հաւատոյ կամ ազգի սիրոյ կայծը սրտերնուն մէջ մարած՝ ամէն բանի անտարբեր են բաց 'ի շահերնէն ․

Ե․ Այս կարգէն են բուն Հայերէն բաժանեալ և Կաթոլիկաց վէճերէն ձանձրացած և երրորդ աստիճանի եկեղեցական ազատութիւն ձեռք բերելու յուսով դարձեալ կրօնական անուամբ ազգացեալ Լատինք․ որոնց վրայ և ոչ մէկ կարգի հռոմէական Հայ երիցունք իշխանութիւն չունին․ այլ իրենց հոգևոր մատակարարութիւնը՝ լատինական եկեղեցւոյ երիցունք կը հոգան․ որով իրենք ալ մնոտի համարձակութիւն մը առնալով, զիրենք Ֆրէնկ կ'անուանեն․ չկամեմ ինչ տեսակ Ֆրէնկ․ ըսել է թէ ազգային եկեղեցիէն և անունէն օտարացեալ պլակերպ բան մը ։ Այս է ահա վերջի աղէտալի փախճանը վերոյիշեալ բաժանմանց ։

Պատերազմը երկու կերպ կ'ըլլայ․ կամ զինու կամ բանիւ․ և ըստ այնմ խաղաղութիւնը՝ կամ ուժոյ առաւելութեամբ միոյ կողման, կամ համոզմամբ երկուց կողմանց ։ Հռոմէական Հայ եղբարց կռիւը՝ բանակռիւն է․ ուստի խաղաղութեանց միջնորդ ըլլալ ուզողը պէտք է երկրորդ՝ այսինքն համոզական կերպը գործածէ ։ Իսկ եթէ իր յատուկ կարծեացը ուզենայ միւսները հաւանեցնել գրով կամ բանիւ, իր խօսքը՝ թէև արդար ըլլայ, ոչ միայն ընդհանուր ազդեցութիւն մը չըներ, այլև կողմնակցութիւնները կ'աւելցնէ 'ի թշուառութիւն ժողովրդեան․ որուն մէջ տասը հոգի նոյն խնդրոյն վրայ միակերպ մտածող չգտնուիր և խնդիրն ինքնին այնպէս խառն է, որ մուրացկանի մը կոշտակար հընակարկատ ձորձին կը նմանի․ որուն նախատիպը ինչ կերպաւ, ինչ գոյն և ինչ ձև ըլլալը գուցէ ոստայնանկ, բնագննինք և դերձակ մէկ տեղ գան՝, չեն կրնար ճիշտ որոշել ։ Ի վերայ այսր ամենայնի առանց մասնաւորը քննելու, ընդհանրապէս խորհելով հռոմէական Հայ եղբարց խաղաղութեան միջոցներն են․ Ա․ Միաբանութիւն երիցանց՝ ամենայն կրօնական խնդրոց մէջ ։ Բ․ Կղերի իշխանութեան և Թուոյն որոշումը ։ Գ․ Ժողովրդեան իրաւանց վերահաստատութիւն և անոնց եղած զրկմանց օրինաւոր փոխարէնը ։ Դ․ Վաւերական միջոց մը ժողովրդեան դրամական պարտքը վճարելու ։ Տարակոյս չկայ որ խաղաղութիւնը հաստատելու այժմեան միջոցները ասոնք են․ բայց միթէ այս խաղաղութիւնը յարատև կրնա՞յ ըլլալ․ ահա՛ խնդրոց մէջէն նոր խնդիր մը, որուն վրայ անշուշտ կը մտածեն ոք և իցէ կարգի հռոմէական երիցունք ։ Յայտնի է որ մեր հռոմէական Հայ եղբարց լուսաւորեալ մասը, թէպէտ Կաթոլիկ անունը կը յարգեն իբրև իրենց կրօնական տիտղոս, բայց Հայ անունն ալ իրենց սիրելի է իբրև ազգային բուն անուն․ և չեն ուզեր ուրիշ անուամբ իբրև ազգ կոչուիլ․ մանաւանդ որ բոլոր Եւրոպա զիրենք Հայ անուամբ կը ճանչնայ ։ Արդ այս եղբարց իրենց անունը մոռցնելու ջանալը բոլորովին անտեղի և անկարելի է․ ուստի պէտք է բոլոր ազգին մի անուն և մի կրօն տալու համար՝ կամ Հայերը Կաթոլիկ ընել կամ Կաթոլիկները Հայ ։

Առջի միջոցը անգործադրելի է․ վասն զի բուն Հայերը կ'ըսեն․ „Մեր առաքելական և լուսաւորչական եկեղեցւոյ երևելի գլխոյն անունը Կաթողիկոս է 'ի սկզբանէ հետէ․ մենք որ անոր հոգևոր որդիքն եմք, կաթողիկէ և ուղղափառ եկեղեցւոյ որդիքն եմք․ և նոյն եկեղեցւոյ որդի են նաև բոլոր լատինաձև յորջորջմամբ Կաթոլիկ անուանեալներն, և շատերը Հայոց կաթողիկոսական եկեղեցւոյ կարգովը մկրտեալ, դրոշմեալ, և հաղորդեալ 'ի ծնէ ։ Արդ կաթողիկէ անունը մեզի նոր կամ օտար բան մը չէ․ այլ բուն իսկ մերն է 'ի նախնեաց անտի․ Մենք յայտնի մէկուն հետ հակառակութիւն չունինք, բայց միայն մեր սուրբ աւանդը կը պաշտպանենք նախատողին դէմ ։ Ի՞նչ է մեր յանցանքը․ միայն այս թէ մենք Հռոմայ գահը չենք պաշտեր ։ Եղբայր, Ադամայ յանցանքէն մինչև երէկուան յեղափոխութիւնը՝ մարդուս սխալական ըլլալուն յայտնի փորձերն են․ Նոր աշխարհի վայրենիք և հին աշխարհին, և նոր փիլիսոփայք միաբան կը խոստովանին թէ մարդս սխալական է և փորձառութեան կարօտ ։ Միայն հռոմէական երիցունք կըսեն թէ Պապն անսխալ է ։ Հայ մը դերբնական բացատրութեանս չկրնար հաւանիլ, և կը հետևցնէ, ուրեմն Պապը մարդ չէ ։ Մենք պարզապէս Քրիստոսադաւան ենք․ ուզողը պապական ըլլայ․ մեզ փոյթ չէ ։ Երբ մեզի ըսեն թէ Պապն ալ մարդկային տկարութեք պգածեալ պարզապէս մարդ է․ մենք ալ, կարծեմ շատ ուրիշ քրիստոնեայ ազգերն ալ այս անձին բարձր պաշտօնին վայել յարգանքը կընուիրենք ։

Դանք հիմա կաթոլիկները Հայ ընելու ։ Ի՞նչ հակառակութիւնք չեն ծնանիր արդեօք այսպիսի ձեռնարկութենէ․ ․ ․ ․ այս միջոցին վրայ խորհիլն անգամ այժմ անտեղի է ։

Խաղաղութեան միջնորդ ըլլալու փափագողը նախ պէտք է խռովութեան աղբիւրները ցամքեցնէ որ հռոմէական կղերին վանքերէն և վանատուններէն կը բղխին ։ Ժողովուրդը իրենց ազգակցաց հետ չեն վիճեր․ քաջ գիտեն որ Հայ անուամբ ամէնքն ալ իրարու ազգակից են ու Քրիստոսի անուամբ հաւատակից քրիստոնեայ ու վէճը բոլոր երիցանց կը թողուն․ բաւական է որ իրենց ժողովրդեան իրաւունքը չյափշտակուին ։

Դո՛ւ որ արդարութեան պաշտպան և խաղաղութեան միջնորդ ըլլալ կը փափագիս՝ անխառն ազգի մը, ո՛վ որ ըլլաս նէ ըլլաս քու տունդ նախ կարգադրէ, ետքը թէ կրնաս, դրացիիդ կարգ ու կանոն սորվեցուր․ յիշէ՛ միշտ աչքի մէջի գերանին ու շուքին սքանչելի օրինակը ։ Իսկ թէ քու մասնաւոր կարծիքդ ազգին առաջարկես, գլխոյդ վրայ վէրքեր կ'աւելցնես․ մէկ առաջարկութեանդ հարիւր ուղիղ կամ ծուռ պատասխան կ'առնուս, և կը դառնաս խակ տղու մը՝ որ ընկերաց առջին ոստոստէ քանի որ մէկը կ'ըսէ, չէ՛ Ես այս բանը չեմ առներ, և միւսը կըկրկնէ, Ես չեմ առներ ան կ'առնէ, ինչպէս վէճին բունն ալ որ մտածես տղոց խաղ մի է ։

Գրութիւնս համառօտելու համար կ'ըսեմ ։

Ազգասիրի մը սրբազան պարտքն է ազգին բարոյն համար ձեռքէն եկածը ընել․ բայց չկրցածը պէտք է ժամանակի թողուլ ։

Քահանայի մը պաշտօնը խաղաղութեան պաշտօն է․ և թէ որ քահանայն խռովութեան առիթ տայ, իւր պաշտօնին սրբութիւնը կը պղծէ ։

Ազնուախոնարհ ծառայ
Յ․ Ոսկան ․

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ, 9 ՄԱՐՏԻ

Օսմանեան տէրութեան ամէն կողմէն եկած լուրերը ընդհանրապէս խիստ հաճելի են ։ Ձմեռը ամէն տեղ շատ բարեխառն եղաւ այս տարի և հետևաբար կը յուսացուի թէ հունձերը առատ պիտի ըլլան և երկրագործաց աշխատանքը յաջողութեամբ պիտի պսակուին ։

ԲԱՌԱԽԱՂ

Ա
1․ Յոյն ։
2․ Հոյն ։
Բ
1․ Այր ։
2․ Այր ։
3․ Մայր ։
4․ Մայր ։
Գ
1․ Սէր ։
2․ Սէտ ։
3․ Սէր ։
Դ
1․ Հ ։
2․ Հող ։
3․ Հողմ ։
4․ Հողմավար ։
Ե
1․ Ո ։
2․ Ր — որ ։
3․ Դա — որդ ։
4․ Ի — որդէ ։
5․ Ն — որդեակ կամ որդեակ ։
6․ Ա — որդեկան ։
Զ
1․ Արի ։
2․ Արէ ։
3․ Ար — ի ։
4․ Արէ՛ ։

ՏԱՌԱԽԱՂ

Ա
Փ գլխագիրը ։
Բ
Զ․ գլխագիրը ։
Գ
Գէն՝ որու լծորդ են Ձ և Ճ ։
Դ
1 — ա
2 — ռ
3 — ե
4 — ղ
5 — ծ
6 — ո
7 — ւ
8 — ա
9 — ծ ։ առեղծուած ։

ԲԱՌԱԿՈՒԻ

Ա
1․ Մորթ ։
2․ Դրամ ։
3․ Մորթ կամ մորթ ։
4․ Դարմ ․ ․ ․
5․ Մարթ ։
6․ Մարթա ․
7․ Թարմ ։
8․ Փարթամ ։
Բ
1․ Մահ ։
2․ Համ ։
3․ Հմա ։
4․ Ահ Մ ։
3․ Ամ ա ։
Զ
Մամ, մամոռ, մառ ։

ԲԱՆԱԿՈՒԻ

Ա
1․ Ռոան ։
2․ Նոաղ ։
3․ Անոաղ ։
4․ Աշոան ։
5․ Մանոաշակ ։
6․ Անոաշակ ։
Բ
1․ Վէց ։
2․ (Ցէվ) ցէ ։
Գ
1․ Պարապ նէրհակը՝ պարապ ։
2․ Մամ — մամ ։
3․ Քաղաք — ռաղաք ։
4․ Ծագած — ծագած ։
5․ Պապ — պապ ։
6․ Մամ — մամ ։
7․ Լէնել — լէնել ։
8․ Կապակ — կապակ ։
Դ
1․ Գոհ ։
2․ Հոգ ։
Ե
1․ Ա ։
2․ Սա ։

ՏԱՌԱԿՈՒԻ

Ա
1․ Դ․ կմ ղաս՝ որու ծառաքը,
2․ Տաղ ։
Բ
1․ Ռ կմ ռա — 2․ մռ ։

ՀՈՄԱՆՈՒՆԱԽԱՂ

Ա
Հոր, Ջոր, սոր, ղոր, լոր, Բլոր, փխոր, ինոր, մըրոր, մոր, մոռ, խոր ։
Բ
1․ Հայաստան — Հ ։
2․ Արմենակ — Ա ։
3․ Յաբեթ — Յ ։
4․ Կարդոս — Կ ։
5․ ՀԱՅԿ ։
Գ
1․ Ներսէս
2․ Մխիթար Գոշ ։
3․ Եղիշէ ։
4․ Մովսէս Խորենացի ․
5․ Եզնիկ ․
6․ Դաւիթ անյաղթ փիլիսոփայ ։
7․ Իսահակ և Մեսրոպ ․

ՀՈՄԱՆՈՒՆԱԿՈՒԻ

Ա

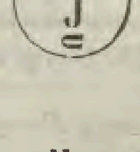

1 — Ե
2 — Ր
3 — Ե
4 — Ս
} ՈՐ Է ԵՐԵՍ

Բ

Սուղ ինչ քով զարդարած ,
Մեծ պատով միշտ պատած ,
Մեծ , ցած , փոքր հա՛հ՝ սակով
Կ'առնուի գին 'նելով ։
Այս՝ խանութ է ։

Սուղ ինչ քով՝ զարդ առած ,
Մեծ պատուով միշտ պատուած,
Մեծցած , փոքր հասակով՝
Կ'առնուի կին 'նելով ․
Աս ալ՝ խաթուն է ․

Յարգոյապատիւ հրատարակիչ․

Կը խնդրեմ որ լրագրոյդ 434 , 435 և 436 թուոց մէջ հրատարակեալ հանելուկներուս լուծմունքը տալէն՝ խառնուած բառարանները իմ կողմէս նուիրելու շնորհք ընէք , զորոնք այսու առթիւ ձեր յարգութեանը կը խրկեմ ։

Ազնուութեան ձերում, Խ․ Ծ․
Ք․ Կ․ Ք․

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱԾՔ

Ճշմարտութիւնը Աստուծոյ զաւակն է ։
Մեր ամէնէն վտանգաւոր թշնամին՝ սուտ բարեկամներն են ։

Դրամանոցին (պանքա) հաստատութիւնը և մօտաւոր գործադրութիւնը հասարակութեան վրայ բերկրալի ազդեցութիւն մը ըրաւ. և բոլոր վաճառականները մեծ ու պզտիկ, անոր օգտակար տնօրէնութեանցը և հետևութեանցը վրայօք կը խօսին։ Կառավարութիւնը միտք ունի պէշլըք ըսուած արծաթ դրամները հետզհետէ ժողովել շրջաբերութենէն. և այս կերպիւ տարակոյս չկայ թէ փոխանակութեանց գիները դիւրութեամբ և կատարելապէս պիտի որոշուին, և այսուհետև յանկարծ բարձրանալու և իջնելու մնասակար փոփոխութենէն ազատ պիտի ըլլան վաճառականները։

—Ռուսաց տէրութեան արտաքոյ կարգի դեսպան և լիակատար իշխանութիւն ունեցող բարձրապատիւ Մէնշիքոֆ իշխանը՝ ընկերութեամբ բազմաթիւ պաշտօնատարաց անցեալ ամսոյ 24ին Կրօմօնաւէց անուն շոգեշարժ ֆրէկաթով կայսերական պալատը գնաց և օգոստափառ Սուլթանին ներկայանալով, յանձնեց անոր իւր վկայական գիրերը, որով վեհափառ Նիկողայոս կայսրը իւր արտաքոյ կարգի դեսպանը կ'անուանէ յիշեալ իշխանը Բարձրագոյն Դրան քով։ Օգոստափառ Սուլթանը բազում մարդասիրութեամբ և պատուով ընկալաւ զբարձրապատիւ Մէնշիքոֆ իշխանը, նմանապէս անոր հետ եղած երևելի անձինքը։ Կայսերական պալատէն դառնալու ատենը, յիշեալ մեծապատիւ իշխանը բարձրապատիւ Խոսրէվ փաշային հոյակապ բնակարանը հանդիպեցաւ, և երկար ժամանակ տեսութիւն ըրաւ այս ծերունազարդ երևելի անձին հետ։

— Անցեալ շաբթու բարձրապատիւ Մէնշիքոֆ իշխանը շրջաբերական նամակներ յուղարկեց մայրաքաղաքիս մէջ գտնուած օտար տէրութեանց դեսպաններուն. որոց կը ծանուցանէ, թէ իւր օգոստափառ տէրը Ռուսաց վեհափառ Կայսրը՝ արտաքոյ կարգի դեսպան և լիակատար իշխանութիւն ունեցող պաշտօնեայ անուանած է զինքը 'ի Կոստանդնուպօլիս, ուր քիչ մը ժամանակ պիտի մնայ։ Յիշեալ մեծապատիւ իշխանը կը յուսայ, թէ որչափ ժամանակ որ մայրաքաղաքս պիտի բնակի, սիրայօժար կապակցութիւնները պիտի չդադարին երբէք իւր և բարեկամ տէրութեանց դեսպաններուն մէջ։

— Հոլանտիոյ տէրութեան ֆրէկաթը Տոէէրպանթ անուն ամսոյս 5ին հասաւ 'ի մայրաքաղաքս. ուր շաբաթ մը մնալով վերստին պիտի մեկնի։

—Կայսերական խոհեմ կառավարութիւնը տեսնելով որ այս օրերս նորէն բորբոքեցաւ հռովմէական Հայ ժողովրդեան մէջ եղած յաւալի խռովութիւնը՝ Հասունեան արքեպիսկոպոսին Կոստանդնուպօլիս վերադառնալովը, արժան համարեցաւ արգելուլ որ յիշեալ Արքեպիսկոպոսը, նմանապէս տէր Պօղոս և տէր Ամբրոսիոս Մազլումեան քահանաները ժամանակ մը չերթան հռովմէական Հայոց եկեղեցին, ըստ որում Բարձրագոյն Դուռը հարկաւոր եղած դատաստանական քննութիւնները պիտի ընէ այս վէճին վրայօք։

Մոսկուա պատուական լրագրոյն մարտի 4 թուոյն մէջ հետևեալ լուրերը կը կարդամք։

"Անցեալ շաբաթ օրը ամենապատիւ սրբազան Պատրիարք հայրը Բ. Դուռը գնաց շնորհաւորելու նորընտիր արտաքին գործոց պաշտօնեայ վսեմափայլ Րիֆաթ փաշան, որ արժանավայել մեծարանօք ընդունեց Նորին Սրբազնութիւնը։

"Անկէց սրբազան Հայրը Օրթագիւղ գնաց մեծապատիւ Աղնաւորեան Կարապետ ամիրային յուղարկաւորութիւնը կատարելու, որ առջի գիշերը իւր մահկանացու ընթացքը կնքեց երջանիկ ծերութեամբ 'ի հասակի 108 ամաց։

"Հանգուցեալը ժամանակաւ ազգերնուս խիստ երևելի և առաջին սեղանաւորներէն մէկն էր, և երկար ատեն Սարաֆլար Քէհեաեասը եղած ըլլալով, ազգին մատուցած մեծամեծ ծառայութիւններուն և բարեպաշտական գործքերուն յիշատակը՝ Քէհեաեայ Ամիրայ պատուանունին հետ անջնջելի կերպով տպաւորուած էր ամենուն մտքին ու սրտին մէջ։

"—Տիւզեանց մեծանուն գերդաստանէն ազնուափայլ Երանուհի տիկինն ալ՝ անցեալ կիրակի գիշեր իւր մահկանացու ընթացքը վճարեց անմխիթար սգոյ մէջ թողլով իւր ընտանիքը։

"Այնուհետոյն յուղարկաւորութիւնը երկուշաբթի օրը փառաւոր հանդիսիւ կատարուեցաւ և մարմինը Դուրու Չէշմէի գերեզմանատունը թաղուեցաւ։

"—Չորեքշաբթի օրն ալ Ճէզայիրլեան Մկրտիչ ամիրային մօրը առաքինուհի և ազգասէր Նազէնի տիկնոջ յուղարկաւորութեան տխուր հանդէսը կատարուեցաւ, և մարմինը Խասգիւղի գերեզմանատունը թաղուեցաւ"։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ. Լոնտոն, 4 Մարտի ըստ նոր տումարի։ Ազգային երեսփոխանաց ժողովոյն մէջ օսմանեան տէրութեան խնդրոյն վրայօք հարցմունքներ ըլլալով Տիւտլէյ Սթիւարթ լորտէն, որ Բարձրագոյն Դրան անկախութիւնը կը պաշտպանէր, լորտ Ճօհն Ռասէլ պատուական ատենախօսութեամբ մը հաստատեց Սթիւարթ լորտին յառաջ բերած իրաւունքները և ըսաւ, թէ Անգղիան պէտք է որ փափագի անվնաս պահել Թուրքաստանի անկախութիւնը, որ շատ անգամ եւրոպական դաշինքներով և պայմանադրութեամբք հաստատուած է։ Մեծ Բրիտանիան միշտ հաւատարիմ բարեկամը պիտի ըլլայ, ըսաւ, Բարձրագոյն Դրան, հերիք է որ լորտ Սթրէթֆորտ տը Ռէտքլիֆ մեր դեսպանին մտերիմ խորհուրդը ականջ դրուի։

Քաղաքական փախստականաց խնդրոյն վրայօք հարցմունքներ եղան հասարակաց խորհրդանոցին մէջ, և լորտ Բէլմըրսթըն՝ յանուն կառավարութեան պատասխանեց, թէ փախստականները Անգղիոյ երկրէն արտաքսելու 'ի պաշտօնէ խնդիր մը չեղաւ օտար տէրութիւններէն. սակայն եթէ այսպիսի խնդիր մը ըլլայ, Մեծին Բրիտանիոյ կառավարութիւնը պիտի մերժէ զայն։

Լորտ Սթրէթֆորտ տը Ռէտքլիֆ այս օրերս մեկնեցաւ Կոստանդնուպօլիս երթալու Փարիզի և Վիէննայի ճանապարհաւ։

ԳԱՂՂԻԱ. Փարիզ, 8 Մարտի ըստ նոր տումարի։ Կայսերական կառավարութիւնը զբաղեալ է միշտ զանազան կարգադրութիւններ հաստատելու. հասարակութեան անդորրութիւնը և ապահովութիւնը հաստատուն պահելու համար։

Ռուսաց կառավարութեան կողմանէ զօրապետ Օրլօֆը արտաքոյ կարգի դեսպանի պաշտօնիւ անցեալները հասաւ 'ի Փարիզ, և քանի մը անգամ ներկայացաւ Նաբոլէոն կայսեր։ Կըսուի թէ յիշեալ երևելի անձին պաշտօնը սրբազան տեղեաց խնդրոյն կը վերաբերի։

Մօնիթէօր անուն Գաղղիոյ պաշտօնական օրագիրը սուտ հանելով քանի մը քաղաքական լուրերը որ տարածուեցան Եւրոպայի մէջ այս վերջի ժամանակներս, կըսէ թէ, թէպէտև Երուսաղէմի սուրբ տեղեաց գործոյն վրայօք բարեկամական բացատրութիւններ եղան 'ի Պետրպուրկ մեր դեսպանին միջոցաւ, սակայն այս խնդրոյն կատարեալ որոշումը 'ի Կ. Պօլիս պիտի ըլլայ։

Լորտ Սթրէթֆորտ տը Ռէտքլիֆ, որ Մեծին Բրիտանիոյ դեսպան է 'ի Կոստանդնուպօլիս, Լոնտոնէն հասաւ 'ի Փարիզ. ուր քանի մը օր մնալով պիտի մեկնի Վիէննա երթալու. ուսկից Կոստանդնուպօլիս պիտի երթայ իւր բարձր պաշտօնը 'ի գործ դնելու։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա, 13 Մարտի.

Ամսոյս 2ին քաղաքիս կառավարութեան պալատը փառաւոր հանդիսիւ կարդացուեցաւ կայսերական հրովարտակը, որ կանուանէ զբարձրապատիւ Ալի փաշան ընդհանուր կուսակալ Իզմիրի նահանգին։ Այս ընթերցման ներկայ գտնուեցան քաղաքական ժողովոյն բոլոր անդամները, հպատակ ազգաց հոգևոր հովիւները, ազգային հոգաբարձուները, արհեստաւորաց գլխաւորները, և ամէն հիւպատոսաց առաջին թարգմանները։

—Յիշեալ բարձրապատիւ ընդհանուր կուսակալին տնօրէնութեամբը արգիլուեցաւ, որ այսուհետև, բաց 'ի ոստիկանութեան զօրքէն, ոչ ոք չիկրնայ զէնք կրել իւր վրան. և ով որ այս հրամանին դէմ ընթացք մը ունենալու ըլլայ, առաջի անգամը 30 օր պիտի բանտարկուի. երկրորդ անգամը 60 օր, իսկ երրորդ անգամին թին (քիւրէկ) պիտի յուղարկուի։ Այս հրամանը մունետիկի (թէլլալ) միջոցաւ հրատարակուեցաւ։

— Բարեկամ տէրութեանց հիւպատոսները, այլև մօսիւ Ռօմէն Տէ ֆօչէ Գաղղիոյ ծովապետը, որ Իզմիր կը գտնուի, այցելութեան գացին անցեալ շաբթու բարձրապատիւ Ալի փաշային։

—Նահանգիս նախորդ ընդհանուր կուսակալ վսեմափայլ Հաճի Քիամիլ փաշան մարտի 3ին օսմանեան Փէյզի Պահրի շոգեշարժ ֆրէկաթով մեկնեցաւ Կոստանդնուպօլիս երթալու։

—Եգիպտոսի վախճանեալ Մէհէմմէտ Ալի փաշային որդին վսեմափայլ Մէհէմմէտ Ալի փաշան ընկերութեամբ բազմաթիւ պաշտօնատարաց և սպասաւորաց, անցեալ ամսոյ 28ին աւստրիական շոգենաւով հասաւ Իզմիր Կոստանդնուպօլիսէն գալով, և նոյն օրը իրիկուան դէմ մեկնեցաւ Աղէքսանդրիա երթալու։

— Դժբաղդութեամբ տասնևհինգ օրէ հետէ քանի մը եղեռնագործութիւններ տեղի ունեցան Իզմիրի մէջ. մանաւանդ անցեալ շաբթու երեք Յոյն երիտասարդք, որոնք ազգական ևս են իրարու հետ, ժառանգութեան բաժանման վրայօք կռուելով, երեքն ալ չարաչար վիրաւորեցան. որոյմէ մէկուն վէրքը մահաբեր ըլլալով. հետևեալ օրը մեռաւ։

— Շաբաթ օրը կէս գիշերը երեք ժամ անցած թեթև երկրաշարժութիւն մը զգացինք։

— Վիէննայէն հասած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն, թէ Աւստրիոյ վեհափառ Կայսեր առողջութիւնը օր ըստ օրէ լաւանալու վրայ է. և Կայսրը վիրաւորող Ճիպանի Լիպէնի անուն եղեռնագործին դատաստանական քննութիւնը ըլլալով, մահուան դատապարտուեր է և անցեալ ամսոյ 14ին օրը հրապարակաւ սպանուեր է։

—Պրուսայէն մարտի 5 ամսաթուով կը գրեն։

"Քաղաքիս հոգևոր հովիւ գերապատիւ տէր Գէորգ սրբազան արքեպիսկոպոսը, որ գրեթէ ինը տարիէ հետէ իւր առաջնորդական պաշտօնը ամենայն արժանաւորութեամբ 'ի գործ կըդնէ, թէ անձնական տկարութեան աղագաւ և թէ ժամանակիս այս կամ այն դէպքերուն պատճառաւ իւր հրաժարականը տուած էր ազգային տարեկան հոգաբարձուաց ժողովոյն և կը պատրաստուէր ճամբայ ելլել, երբոր արհեստաւորաց ընկերութիւնները (էսնաֆ) գրեթէ ամէնքը միաբան յատուկ աղերսագրով աղաչեցին զնա բազում թախանձանօք որ իւր մնայ այս որոշումը փոխէ։ Ուստի յիշեալ սրբազանը ստիպուելով զիջանիլ իւր սիրելի հոգևոր հօտին խնդրանացը, խոստացաւ շարունակել իւր պաշտօնը

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա, 13 Մարտի.

Մեր վերջի թիւէն ետև երևելի փոփոխութիւն մը չեղաւ։ Քառասուն կողովի չափ աֆիոն ծախուեցաւ 100 ղուռուշի չէքին։ Անգղիոյ տեսակ փալամուտին արժէքը 60–64 ղուռուշ է. և այս գիներով 12,000 կենդինարի չափ վաճառուեցաւ։ Ցորեանը ըստ տեսակին 17–23 ղուռուշ կ'արժէ քիլէն։ Տօրօնին գինը 260–278 ղուռուշ է կենդինարը։

Ընթացք դրամափոխութեան,
Հինգնոց դրամով վճարելի։

Լոնտոն	. . . .	111½–112
Մարսիլիա	. . . .	176½–177
Թրիեստ	. . . .	412–414

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Արշալուսոյ գրատունը ծախու դրուած է երկու հատոր բառգիրք հայկազնեան լեզուի. Հասարակ և Յատուկ, Մխիթար Աբբահօր և իւր աշակերտաց շինածը։ Այս գրեանց տէրը դըրամոյ կարօտութիւն ունենալով, չափաւոր գնով միտք ունի տալու զանոնք։

Հրատարակիչ և տէր լրագրոյս,
Ղուկաս Գ. Պալթազարեան։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ
ՅԶՄԻՒՌՆԻԱ

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ՉՈՐՍ ՀԱՐԻՒՐ ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ԹՈՒՈՅՆ

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ , 13 ՄԱՐՏԻ

Քանի մը ժամանակէ հետէ Անաբոլ անուամբ լրագիր մը կը հրատարակուի Կոստանդնուպոլսոյ մէջ, որուն խմբագիրն է Պուլղարի Յոյն մը. որ Թուրքերէն խօսքերով և յունարէն գրով կը շարադրէ իւր Թերթը, որպէս զի Անատոլուի Յոյները, որ ամենեքին անտեղեակ են յունարէնին, գուրկ չմնան օրագրաց մէջ հրատարակեալ լրոյ գոնէ մէկ մասէն : Այս-անուակ լրագրոյն սահմանները և խմբագրին պաշտօնը և կարողութիւնը յայտնի է. ուստի եթէ իւր սահմաններէն յանկարծ դուրս ելլելով՝ խելքը չհասած աստուածաբանական խնդիրներու մէջ մտնէ, և մեծխաներ տայ, երբոր իւր իսկ եկեղեցւոյն՝ Հայոց վրայօք նմանապէս ուրիշ քրիստոնեայ ազգաց վրայօք ունեցած գաղափարացը և կարծեացը անտեղեակ է, այսպիսի անձին համար, կըսեմք, ինչ կրնայ մտածուիլ արդեօք : Պուցէ ուրիշները այս բանին՝ աւելի ծանր անուն մը տան, և խուամք. իսկ մեք կը բաւականանամք թեթեւամտութիւն միայն անուանել զայն : Բայց ինչպէս հաւատարիմ աղբիւրէ մը իմացանք, յատուկ յանդիմանութեամբ մը պախարակուեր և դատապարտուեր է այս ընթացքը՝ Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց ամենապատիւ Պատրիարքէն :

Մեր կողմանէ աւելորդ համարեցինք յատուկ պատասխանաւ մը հերքել Անաբոլ լրագրոյն անհիմն յօդուածը. ըստ որում Մասիս պատուական լրագիրը խիստ վայելուչ, ընդարձակ և հիմնաւոր կերպիւ մը 'ի գործ դրած է այս աշխատանքը իւր Թերթին մէջ որ 'ի 18 փետրուարի. վասնորոյ կը բաւականանամք նոյն արժանաւոր պատասխանը հաղորդել մեր քարեսէր ընթերցողացը. որ աՀաւասիկ :

Մայրաքաղաքիս մէջ հրատարակուած յունարէն գրով և տաճկերէն խօսքերով Անաբոլ լրագրին փետրուարի 10 թուոյն մէջ մեր ազգին վրայօք հետեւեալ ուշադրութեան արժանի յօդուածը տեսնելով, պարտաւորութիւն համարեցինք մեզի թարգմանութեամբ լրագրիս ընթերցողներուն հաղորդել, մեր կողմէն հարկաւոր եղած քանի մը խորհրդածութիւններ ընելով անոր վրայ :

Ահաւասիկ յիշեալ յօդուածը.

"Հայոց եկեղեցիներուն վրայօք"

"Հայ ժողովուրդը՝ Յոյն ժողովրդեան հետ սկիզբէն 'ի վեր թէ ազգաւ և թէ կրօնքով ամեն խաչապաշտներէն աւելի իրարու մօտ ըլլալուն ամենեւին տարակոյս մը չըլլալով, ամեն ատեն և անպատճառ այս ազգերն իրարու հետ միանալով, ամեն կերպիւ 'ի բնէ մի և նոյն նախահօր զաւակներու պէս իրարու օգնելնին անտարակոյս կարեւոր և հարկաւոր է :

"Պատմիչներուն շատերուն խօսքին նայելով, հին Յունաց ժամանակը՝ Յասոն անուն կտրիճ մը՝ այն ատենի Թագաւորին հրամանաւը՝ գործոյ մը պատճառաւ շատ մը զօրքով Վրաստան (Կիւրճիստան) խրկուեր է. Յիշեալ Յասոնը Րումէլիի Թրհալա գաւառէն անցած ժամանակը՝ Արմենոս անուն իրեն նման յոյն կտրիճի մը հետ միանալով, երկուքը մէկ տեղ Վրաստանի վրայ պատերազմի գացեր և հոն յանձն առած գործերնին կատարելէն ետեւ, Յասոնն իր զօրքը կրկին Յունաստան է դարձեր, բայց Արմենոս, մինչև ցայժմ Արմենիա անուամբ կոչուած երկրէն աւելի ախորժելով, հոն հաստատուեր է, անթիւ զաւկներ ունեցեր է, անոնց իշխան եղեր է և անոր սերունդէն յառաջ եկողներուն բոլորը Արմենեանք, այսինքն Արմենոսի զաւկըները կոչուեր են, և երթալով այս սերունդը շատ աճեր թէպէտ զատ ազգի մը պէս եղեր է, բայց անոնց ալ սկիզբը Յոյներուն պէս Յունացմէ ծագած ըլլալով, ոչ անոնք մեզմէ և ոչ ալ մենք անոնցմէ զատ ենք. Այսու ամենայնիւ երկու ազգին մէջէն խելքերնին չի հասնող խակ մարդիկներէն ոմանք կրօնական սահմանադրութեանց մէջ տարբեր տեսնուած մէկ քանի սովորութիւններուն նայելով՝ մեզ իրարմէ զատ կը համարին, և իրարու հետ հակառակութիւն ընելով ու վշտացուցիչ խօսքերով ու վարմունքներով մէջ տեղերնիս պղտորութիւն կը ձգեն : Ասոնց ամենն ալ անկրթութենէ յառաջ եկած ըլլալը փորձով հաստատուած է. և անպատճառ այս երկու ազգաց մէջ քանի որ գիտունները աւելնան, մեր այն մէջերնիս ըլլալիք միաբանութեանը արգելք եղող մէկ քանի սովորութիւններն ալ վերնալով, կրօնքնուս դաւանողներուն և բողոքողներուն ջանքը հակառակ կրօնի մէկ ըլլալիքնուս և իրարու ալ աղջիկ տալ առնելու համար միաբանելնուս տարակոյս չկայ :

"Այս գոհութիւն Աստուծոյ, մեր այս արդարասէր վեհափառ Թագաւորնուս օրովը ամեն մարդուն ընտանիքը, պատիւը և ստացուածքը ապահով և վտանգէ ազատ ըլլալով, ասոնց պաշտպանութեանը համար իրարու հետ միանալնիս հարկ չըլլար : Միայն թէ ամեն մարդուն կարծիքը ազատ և անհակառակելի ըլլալով, կրօնական մասին տարակոյսներ տարածող և ծուռ վարդապետութիւններու առաջնորդողներ երեւան ելած կան. այս մասին իրարու հետ մէկ ըլլալնիս պէտք է, որ արծուոյ նման վրանիս սաւառնող (փերվանէ տէօնմէք) բողոքականաց և յիսուսեանց (ճիզվիթ) մոլար վարդապետութիւնները խայտառակելով և կրօնքնիս պաշտպանելով մէջերնուս մէկը ճանկերնուն որս չկրնան ընել :

"Շատ ուրախ ենք, որ այս անարդ խորհրդով հիւսիսէն հարաւ շարունակ պտըտող բողոքող և յիսուսեան միսիօնարները մեր ազգէն որս մը չի կրնալով ձեռքերնին անցունել բան մը չի կցին շահիլ. բայց մեր Հայ եղբայրներէն շատը՝ երբեմն դրամով, երբեմն խոստմունքներով և երբեմն ալ լեզուով համոզելով որսալնին արդեօք մեզի ալ չի՞ դպչիր և այս մասին մենք ալ ցաւելու չե՞նք մի :

"Բողոքականք և յիսուսեանք նախ Յունաց ազգէն մարդ որսալու շատ ջանք ըրին ու երկար աշխատեցան, վերջապէս չկրնալով բան մը ըրցնել, երբոր աշխատութիւննին ու ծախքերնին պարապը ելաւ, հայազգի եղբայրներնուս վրայ յարձակեցան, և զանոնք անպատսպար գտնալով անոնցմէ շատ անձինք որսացին. և Հայոց ազգը իբր թէ ճամբու վրայ չորս կողմէն բաց պարտէզ մըն էր, անոր պտուղը մէկ կողմէն բողոքականք և մէկ կողմէն պապականք բրցնելու և ուտելու սկսան :

"Մանաւանդ թէ անցեալները (չենք գիտեր ինչ միօք տպուեցաւ) հայերէն լեզուով ու գրով շարադրուած տետրակ մը տեսանք, որուն մէջ տեղ մը Հռոմայու Պապը փայփայելով անանկ գրեր էր, թէ "Հռոմայի Պապը՝ բոլոր աշխարհի պատրիարքներէն մեծ է և ամեն եկեղեցիներուն գլուխն է." և ուրիշ ասոնց նման անպիտան խօսքեր :

"Շիտակը մենք այս կտորը և ոչ մէկ ժամանակ չենք ընդունիր, և անոր ընդունելութիւնը մեր Հայ եղբայրներնուս ալ արժանի չենք տեսներ, ինչու որ ըստ մեզ ամենէն մեծ պատրիարքը Կոստանդնուպոլսոյ պատրիարքն է և ըստ անոնց Էջմիածնայ պատրիարքն է : Իսկ աս այսպէս ըլլալով, ինչ զարմանալի բան է որ այս կերպ հակառակ գրքի մը տպագրուելուն Հայոց ամենապատիւ սրբազան Պատրիարքը հաճութիւն տուեր է, և ինչ զարմանալու բան է, որ թէ Կոստանդնուպոլսոյ և թէ Զմիւռնիոյ լրագիրներուն և տպագրուած տետրակներուն հեղինակները լռելով՝ այն գրքին տարածուելուն արգելք չեղան։ Նաև երբեք այս օրինակ հեզգութեամբ ու անհոգութեամբ ազգ մը պաշտպանել կ'ըլլա՞յ մի : Իսկ ասանկ գիտուածներու մէջ Վ. Սրբազան Պատրիարք Հայոց ազգին գիտուններուն հետ խորհրդակցելով՝ անանկ վնասակար ու սխալ կարծիքները խափանելու ջանալը իրեն պարտք մը չէ՞ մի, և լրագրի խմբագիր գտնուողներուն պարտքը չէ՞ մի ժամանակին իրենց ազգին իմաց տալով այն տեսակ գիրքերուն և թուղթերուն ընթերցանութենէն ետ կեցնել.

"Շիտակը մենք Հայ ազգը 'ի սկզբանէ մեր եղբայրը համարելով, և յիշեալ գրքին այն կտորը մեզի ալ դպչելուն՝ բոլորովին ներհակ բան ըլլալը իմացընելը մեզի պարտք համարելով, յատկապէս լրագիրնուս մէջ անցուցինք, և ասկէ ետեւ պէտք եղածը խօսիլը Հայ լրագիրներուն և տետրակներուն հեղինակացը կը թողունք :

"Իսկ պապին բոլոր պատրիարքներէն էն մեծ կամ էն պզտիկ ըլլալուն, և արքայութեան կամ դժոխքին բանալիները ձեռքը ունեցած ըլլալուն վրայօք գրել հարկ ըլլայ նէ՝ խիստ երկար բան կ'ըլլայ՝ գիտնալով, առայժմ զանց կ'ընենք, հարցուած ժամանակը պատասխանին պատրաստ ըլլալով":

Այս յօդուածը՝ ինչպէս յայտնի կը տեսնուի, մայրաքաղաքիս մէջ անցեալները հրատարակուած տետրակի մը խօսքերուն դէմ բողոք մըն է խիստ քաղաքավարութեամբ և քրիստոնէական եղբայրսիրութեան հոգւով գրուած : Բայց այս գովելի և ազնիւ զգացմունքներուն հետ կը տեսնենք, որ յօդուածին բարեմիտ հեղինակը ոչ միայն մեր ազգին վրայօք տուած պատմական տեղեկութիւնները սխալ աղբիւրներէ քաղեր է դժբաղդաբար այլ և բուն իսկ իւր բողոքը կամ գանգատն ալ սխալ հիման վրայ հաստատեր է :

Ա. Սխալին դէմ, այսինքն Թրհալացի Արմենոսը մեր նախահայրը կարծելուն վրայ խօսք ընել հարկ չէ, ըստորում անտարակոյս ենք, որ այս սխալ կարծիքին հնարողը յօդուածին արգոյ հեղինակը չկրնար ըլլալ, այլ շատ շատ՝ Նոր Մարբաս Կատինա մը ժամանակէ մը 'ի վեր փորուած Նինուէի աւերակներուն մէջէն մատերս գտնուած Նաբուգոդոնոսորի արձանին հետ այս նորանշան արձանագրութիւնն ալ գտեր ու անոնց հաղորդեր է :

Բ. Սխալ կարծիքն է, թէ բողոքականներն ու ճիզվիթները չկրնալով Յունացմէ մարդ որսալ, չորս կողմէն մեր ազգին վրայ ինկեր են և մեծագոյն մասը որսալու ետեւէ են եղեր եայլն :

Ասոր համար ալ համառօտիւ կը պատասխանենք, թէ բողոքականութիւնն ու պապականութիւնը մեր ազգէն որչափ մարդ փախցուցած են նէ այնչափ ալ և գուցէ աւելի Յունաց ազգէն որսացած են : Մեր ազգէն բողոքականութեան դարձողներուն թիւը խիստ քիչ բան մը ըլլալով և անոնց ալ շատերը մանաւանդ գլխաւորները նորէն իրենց հայրենի սուրբ եկեղեցւոյն ծոցը դարձած և դառնալու վրայ ըլլալով, ինչպէս որ Աստափաղսրէն և Իզնիմիտէն եկած վերջին գիրերէն ալ կ'իմանանք, գոհութիւն Աստուծոյ, այն կողմէն վախ մը չունինք ազգերնուս համար :

Նմանապէս պապականութեան կողմէն ալ ազգերնիս ընաւ վախնալու բան մը չունի. մանաւանդ ժամանակէ մը 'ի վեր հռոմէադաւան Հայոց մէջ կարգաւորներուն հայրական խնամոց շնորհիւը ծագած ցաւալի դժուարութիւնները՝ ազգերնուս աչքը բաւական բացին, և ամեն մարդ հասկըցաւ, թէ ամեն փայլածը ոսկի չէ, և թէ պապական լուծը ոմանց կարծածին չափ քաղցր չէ, և ոչ հռոմէական Հայոց վիճակը նախանձելի :

Գ. Յօդուածին հեղինակը՝ Հայոց ազգին կողմէն անցեալները սրբազան Պատրիարք Հօր հրամանաւ հրատարակուած տետրակ մը յիշեր է. որուն մէջ պապին եկեղեցւոյ գլուխ ըլլալուն վրայօք ջատագովութիւն կայ եղեր եայլն. և ցաւելով կը գանգատի ամենապատիւ սրբազան Պատրիարք Հօրէն որ ասանկ մոլորական տետրակի մը հրատարակմանը հաճութիւն տուեր է, և ազգային լրագիրներէն, որ զանիկա առանց հերքելու թողուցեր են, որ անցնի :

Բայց այս մասին այն մոլորական բռնած տետրակին վրայ խօսելէն առաջ՝ կը պարտաւորինք մեր ամենապատիւ սրբազան Պատրիարք Հօրերնուս վրայօք դրուցուածներուն յայտնի սխալ մը ըլլալը ցուցնելու (որուն համար մեծ դժուարութիւն չպիտի կրենք), թէ մեր սրբազան Հայրը՝ իրեն պաշտպանութեանը յանձնուած հոգեւոր հօտը մէկ ժամանակ անխնամ և անփոյթ թողուցած չունի, իր ազգը մէկ վայրկեան անպատրաստ պարապ պարտէզի մը պէս (ինչպէս մեր արգոյ պաշտօնակիցը կարծեր է) թողուցած չունի, այլ ընդհակառակն իբր ժիր մշակ, գիշեր ցորեկ իր ազգին անվտանգ, անարատ և երջանիկ մնալուն աշխատած է, որուն ազգովին երախտագէտ ենք և ազգովին կըվկայենք, որ այս մասերուն բնաւ ուրիշէ մը յորդորուելու և խրատ առնելու կարօտ չէ, և "ամէն դատում աւոր ընդհանուր է, հարկաւ ճշմարիտ է": Բայց թէ ինչպէս եղեր է որ այս ամէն զգուշութեանց դէմ ազգին մէջէն առեն առեն օտար թշնամիներ պակաս եղած չունին, ասոր կը պատասխանենք. միթէ այն ամէն պարտէզները, որոնց մէջ երբեմն աղուէսներն ու խլուրդները (եէր սըչանը) ցաւալի աւերմունք կ'ընեն, առանց արթուն մշակի և առանց ցանկի (չիթ) մնացած են: Այն ազգը որ իր եղբայրներուն խիղճը մաքրելու համար անոնց մարմինը չկրնար խարոյկներու վրայ խորովել, 'ի սկզբանէ աշխարհի այս տեսակ ցաւալի աւերմունք տեսնալէն երբէք դադարած չունի. բայց աւելի ողորմելին այն ազգերն են, որոնց մէջ այս տեսակ գէշութիւնները անտեսանելի կամ անզգալի կերպով մը կը հաստատուին, ըստ որում մենք չենք կրնար երկրի վրայ անանկ ազգ մը ըլլալուն հաւատալ, որուն կրօնը թշնամեաց յարձակումէն քիչ շատ վնաս չկրէ: Ուստի յիրաւի "շատ անգամ շատ գէշ կը գտնէ այն մարդը՝ երբոր միտք իր խելքովը կը գտնէ" և թէոր անանկ չէ, մեր արգոյ պաշտօնակիցը ինչպէս կրնայ ազգային լրագիրներէն ալ գանգատիլ իբր անհոգ, իբր լուռ կեցող և ազգին թշնամիներուն ցանած մոլորութեանցը ազդեցութիւնը ոչնչացընելու չաշխատող, երբոր անոնց ոչ մէկը՝ փոքրիկ առիթ մը անգամ փախուցած չունի պէտք եղած ազդարարութիւնները իր ազգին ընելու, այս կերպ գրուածները նշաւակելու, և այն տեսակ նենգաւոր թշնամիներէն իր ազգը հեռու կեցնելու համար ջանալու: Թէոր մեր արգոյ պաշտօնակիցը մեր սրբազան Հօրը անհոգ կենալէն և ազգային լրագրաց այս մասերուն համար լուռ կենալէն աղէկ մը քննութիւն չըրած սկսեր է գանգատելու (ինչպէս որ յայտնի կ'երեւի), ստուգիւ նոր հաստատութիւն մը տուած է այն խօսքին թէ "աւելի դիւրին է ուրիշներուն համար իմաստուն ըլլալ քան թէ իրեն":

Գանք հիմա յիշեալ տետրակին վրայօք տալու պատասխաննուս:

Այսպիսի տետրակ մը մեր մէջ հրատարակուած ու մեզի անծանօթ մնացած ըլլալուն հնարաւորութեանը չենք կրնար հաւատալ: Ուստի կարծեօք կը գտնենք, որ Պէշտէշեան պատուելի Անտոն վարժապետին շարադրածը պիտի ըլլայ, ըստ որում ասկէց ուրիշ տետրակ մը չի տեսանք պապերուն վրայ խօսք ընող, որ պատրիարքական հրամանաւ տպուած ըլլայ:

Այս տետրակը ուշադրութեամբ կարդացողը ուրիշ իմաստ չի գտներ մէջը, բայց միայն՝ թէ պապը ընդհանուր քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէկ մասին առաջնորդը կամ եպիսկոպոսապետը ըլլալով, փոխանակ նոյն ընդհանուր եկեղեցւոյ անդամ և հպատակ հայրապետ մը ըլլալու, ինքզինքը Քրիստոսի եկեղեցւոյն բացարձակ և միահեծան գլուխ և տէր կարծեր է սոփեստական աստուածաբանութեամբ, և այս անճառնի դրութիւնը խելքի մօտ բերելու համար, իր կարդինալներուն մէկը Կոստանդնուպոլսոյ պատրիարք, մէկը Անտիոքի, միւսը Աղէքսանդրիոյ, մէկ ուրիշը Երուսաղէմի. և որ աւելի ծիծաղելին է, մէկ հինգերորդն ալ Էջմիածնի պատրիարք կամ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի յաջորդ անուանելով, ասոնց ժողովը քրիստոնէական ընդհանուր եկեղեցւոյ հայրապետաց ժողով անուաներ է, որուն ինքն ալ գլուխ նստելով, անսխալութիւնը մէկ ձեռքը ներողութիւնն ալ միւս ձեռքը առած՝ Աստուծոյ արքայութեան դուռները ուզածին պէս կըբանայ կը գոցէ. և իր այս արտառոց սկզբանցը գլուխ ծռողները մէկ խօսքով արքայութիւն կըխրկէ և չի ծռողները կամ հաւատաքննութեան խարոյկներուն կըմատնէ. կամ թէ որ այս ձեռքէն չփգայ, աւելի կարճ ճամբով դժոխքի բոցերուն կըդատապարտէ: Ահա ասոնք են Պ. Պէշտէշեանին շարադրած տետրակին իմաստները:

Արդ՝ երբոր Հայոց եկեղեցին Հռոմի պապը ընդհանուր քրիստոնէական եկեղեցւոյ հպատակ նախապատիւ մէկ հայրապետը կը ճանչնայ, հաւասար ըստ հոգեւորին ուրիշ ամէն եպիսկոպոսապետաց: Բայց երբոր Հռոմ այսպէս չի ընդունիր, այլ պապը Քրիստոսի եկեղեցւոյն անսխալ գլուխ ճանչցնել կ'ուզէ վերոյիշեալ տարօրինակ հնարքներով, կը հարցնենք քիչ մը, թէ ասկէց ինչ հետեւութիւն կ'ելլէ:

Ահաւասիկ եթէ չենք սխալիր:

Պապը ընդհանուր քրիստոնէական եկեղեցւոյ իրաւունքները յափշտակելով և խել մը անիրաւ արտօնութիւններ ինքզինքին սեպհականելով, եկեղեցւոյ անհնազանդ կըհամարուի:

Ասոնք Պ. Պէշտէշեանին շարադրած տետրակին խօսքերուն բնական հետեւութիւններն են, որ ինքը քաղաքավարութեամբ լռեր է, և իր տետրակը կարդացողներուն թողուցեր է մակաբերել: Բայց Անաթօլի լրագրին արգոյ խմբագիրը հաւանականաբար հայերէն չի գիտնալով, չէ կրցեր այն տետրակը կարդալ. և ընդհակառակն կարծեր է, թէ պապին ջատագովութիւն ըրեր է,

Այս համառօտ բացատրութիւնը ընելէն ետքը կը յուսամք որ վերոյգրեալ յօդուածին արգոյ հեղինակը կը փութայ 'ի սէր ճշմարտութեան ուղղելու իր ըրած սխալ դատումը, որպէս զի այս երկու արեւելեան ազգաց մէջ քրիստոնէական եղբայրսիրութեան հաստատութեանը դէմ դժբաղդաբար արդէն գտնուած արգելքներուն վրայ նոր՝ յաւելուածներ չըլլան:

Քանզի որչափ որ մենք ալ մեր արգոյ պաշտօնակցին հետ կը խոստովանինք, թէ Հայերն ու Յոյները կրօնիւ ամէն քրիստոնեաներէն աւելի մէկ մէկու մօտ են, մէջերնին եղած տարբերութիւնները քանի մը ծիսական սովորութիւններու վերաբերեալ բաներ են, և թէ խելքերնին չի հասնող տգէտ և անկիրթ մարդիկ այս ծիսական տարբերութիւնները առիթ առնելով՝ [illegible]

Այսու ամենայնիւ ցաւելով կը տեսնենք, որ այս պղտորութիւնը ձգողները խելքերնին չհասնող, տգէտ և անկիրթ մարդիկները չեն, այլ Յունաց եկեղեցւոյ վարդապետներն ու քահանաներն են, որ տգէտներուն և անկիրթներուն ողբալի վարմանցը օրինակ կուտան:

Օրինակի համար, երբոր պատահի որ մեր ազգին մէջէն մէկը ինչ և իցէ պատճառաւ Յունաց եկեղեցւոյն յարիլ ուզէ, յոյն եկեղեցականները զանիկա կրկին կը մկրտեն. և զաւակ, կին, ընտանիք ունեցող և անոնք երեսի վրայ ձըգող և իր քրիստոնէական և մարդկութեան պարտաւորութիւնները ոտքի տակ առնող անգամ մարդոց պաշտպանութիւն և ընդունելութիւն ընելով, մկրտելէն ետքը ուրիշ կնկան հետ ալ կը պսակեն: Ասկէց աւելի գայթակղեցուցիչ կայ նախանձաւորութիւն կրնայ մի ըլլալ, որ ճշմարիտ հաւատոյ միութիւնը և կրօնից սրբութիւնը յայտնապէս արհամարհել և նախատել է....:

Գոհ ենք, և պարծանօք կըսենք, որ այսպիսի քրիստոնէութեան հակառակ վարմունք մը բնաւ երբէք պատահած չէ մեր ազգին եկեղեցականներուն կողմէն, որոնք Յունաց եկեղեցւոյն մկրտութիւնը և պսակը մէկ և ընդունելի ճանչնալով, թէոր անոնցմէ մէկը գայ Հայոց Եկեղեցւոյն յարիլ ուզէ նէ, ինչպէս քանի մը ամիս առաջ պատահեցաւ, կամ չեն ընդունիր կամ բարակ քննութիւններ ընելէ ետև երբոր չընդունելու օրինաւոր պատճառ մը չունենան, այն ժամանակը կընդունին ամէն կերպիւ գայթակղութենէ զգուշանալով:

Յունաց եկեղեցականներուն վերոյիշեալ վարմունքը աններելի պակասութի է իրենց. ինչու որ պապականք և բողոքականք անգամ այս կրկնակնունքի և կրկնապսակի սովորութիւնները կըպախարակեն իբրև մոլորութի: Այս վատ և զզուելի սովորութիւնները վերցնելու համար քանի քանի անգամ մեր ազգին կողմէն Յունաց գերապատիւ սրբազան Պատրիարքին առաջարկութիւն եղած է, բայց դեռ չենք լսած, որ այս մասին տնօրէնութիւն մը կամ յատուկ կանոնական սահմանադրութիւն մը երկու եկեղեցեաց հայրապետաց հաճութեամբը 'ի գործ դրուած ըլլայ:

Կը յուսանք, որ մեր այս բողոքը աւելի արդար և աւելի հիմնաւոր ըլլալով, Յունաց գերապատիւ սրբազան Պատրիարքին ուշադրութեանը արժանի կ'ըլլայ, և այս մասին հարկաւոր եղած բարեկարգութիւնները ընելով, երկու ազգաց մէջէն գայթակղութեան և ատելութեան առիթները կը վերնան: Ան ժամանակը, բայց միայն ան ժամանակը կրնանք յուսալ մեր պաշտօնակցին փափաքած քրիստոնէական միութեանը, որ մեր ազգին ալ բարեսէրներուն փափաքն է, և որուն կատարումը գլխաւորապէս իրենց յօժարամտութենէն կախում ունի:

ԱՌԱԿ

ԱՐԱԳԻԼ ԵՒ ՕՁ

Առտուանց կանուխ՝ լուսցած չի լուսցած,
Օձ մի իր բոյնէն՝ կ'ելլէ քրտնած,
Ուզեց վար իջնալ՝ վառարան վառել,
Պաղած մարմինը՝ քիչ մը տաքցընել.
Սկսաւ երթալ՝ շուտ շուտ քալելով,
Ասդիէս անդին՝ փայտեր ժողվելով,
Փայտերը ժողվեց՝ վառարան վառեց,
Քիչ քիչ տաքնալով՝ գլուխը կախեց.
Այսպէս տաքնալուն՝ շատ ուրախացաւ.
Ուրախութենէն՝ նստիլ չի կրցաւ,
Արագիլն մէկը՝ հոտն որ առաւ,
Խնդում երեսով՝ քալել սկսաւ.
Կաղելով եկաւ՝ օձին մօտիկցաւ,
Յարգանքներ տալով՝ քովը նստեցաւ,
Բարև քեզ եղբայր՝ ինչ կ'ընես կոր հոս,
Այսանկ ժամանակ՝ ինչ բան ունիս հոս.
Այսանկ խօսքերով՝ զանի խաբխբեց,
Բայց իրեն մտքէն՝ մեծ դաւ մի լարեց.
Այս անուշ խօսքերն՝ երկայն չի տեւեց,
Արագիլն մէկէն անոր վրան վազեց,
Գլուխն ուժով սխմելով,
Հոգին հանեց ճզմելով.
Արագլին նման, կան բազում մարդիկ,
Որոնք երեսանց անուշ կը խօսին,
Բայց սրտերնուն մէջ շատ գէշ կըխորհին.

Գ. Գ. Կ:

ԱՌԱԿ

Մանուկ 'ի գիրկս ծնողին
Իջին 'ի դրախտ երկոքին.
Հանգչել առնու մայրն խոնջ
Յախորժելի հովանւոջ,
Զուարթացաւ գիրգ մանկիկն.
Ի բուրաստանն դեղեցիկ,
Եթող զմայրն իւր և ել
Յընթերակայս անդ ճեմել,
Շուրջ վարդենիք վայելուչ
Ազնիւ ծաղկամբ թաթաւուչ,
Յոր դէմ եդեալ և մանկանն,
Գնայր 'ի վայելս ծաղկանցն այն:
Մայրն թելադիր որդւոյն իւր
Կթել զվարդ կարմրաթոյր.
Զև էր մանկանն կթեալ զմի,
Եւ ճիճ եբարձ սոսկալի,
Ետես զմատունսն քնքուշ
Վիրաւորեալ կար'ի փուշ,
Արիւնաթաթ վիրաց ոտք
Մանկանն չէին վաղանցիկ:

Կանխեա վարժել ծնող դու
Զմիտս համբակ որդւոյ քոյ,
Միրեա զնա մի համբոյր
Այլ 'ի խրատս բազմաբիւր.
Ուսո ընտրել զբարին
Ու 'ի բաց թողուլ զխստելին:

Ա. Ս. Յ. Գ:

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ